

Život Zdenka Ofnera

Maja Lukić Puškarić, prof.

Osnovna škola Dubovac, Karlovac

Ideja o tome što ću sa svojim učenicima raditi na dodatnoj nastavi Povijesti u školskoj godini koja je prethodila koroni zapravo se nametnula sama od sebe. Profesorica sam Povijesti u Osnovnoj školi Dubovac iz Karlovca. Već se dugi niz godina educiram o temi holokausta na državnim stručnim skupovima, a imala sam prilike sudjelovati i na nekoliko međunarodnih edukacija na temu holokausta. Takvi su seminari izuzetno vrijedni, posebno radionički dijelovi u kojima sudionici imaju prilike naučiti kako u nastavnoj praksi primijeniti fotografije, novine, karikature, pisma i ostale povijesne izvore koji govore o temi holokausta. Kako učenike pripremiti na rad s izuzetno teškom i osjetljivom tematikom? Kako učenicima prenijeti razmjere tragedije, ali i velik broj sudionika holokausta, bilo da je riječ o žrtvama, počiniteljima ili promatračima? Kako odabrati najbolju metodu rada te sadržaj za rad na temu holokausta? Sve su to pitanja koja su i mene brinula.

S obzirom na to da radim u osnovnoj školi, prema nekadašnjim smjernicama (danas preporukama) IHRA-e (Internacional Holocaust Remembrance Alliance – Međunarodni savez za sjećanje na holokaust) odlučila sam se za osobnu priču sudionika holokausta koja će ga prikazati ne samo kao žrtvu, već i kao osobu sa životom prije holokausta, ali i nakon spašavanja, odnosno nakon preživljavanja holokausta. Ono što nisam imala u planu je da bi moji učenici imali priliku upoznati osobu koja će im ispričati jednu takvu priču, već mi je plan bio raditi na postojećim materijalima, onima koji se mogu naći na Centropinim stranicama (Centropa je neprofitni Židovski povijesni institut koji se bavi čuvanjem židovske povijesti 20. st. s područja centralne i istočne Europe te Balkana tako da prikuplja fotografije i obiteljske priče).

Druga izmjena moga plana rada na dodatnoj nastavi Povijesti dogodila se nakon kontakta s kolegicom Tatjanom Protulipac iz Ekonomsko-turističke škole u Karlovcu. S njom sam već ranije uspješno surađivala na jednome projektu. Došle smo na ideju da i u novoj školskoj godini napravimo zajednički projekt. Iako se ideja o međuškolskome projektu učenika osnovne i srednje škole na prvu možda i ne čini logičnom, Tatjana i ja zapravo smo imale odlične učenike koji su se jako dobro nadopunjavali u radu i koji su uspješno ostvarili našu zamisao. Naš prvi projekt uspješno je završio snimanjem kratkoga dokumentarnog filma o Davidu Meiselu, poznatome dirigentu Prvoga hrvatskog pjevačkog društva *Zora* iz Karlovca, potomku davno doseljene židovske obitelji iz Češke. David je uz posao dirigenta radio i kao kantor u karlovačkoj sinagogi, kao tajnik židovske općine te vjeroučitelj u pučkoj školi i realnoj gimnaziji, a jedno vrijeme i kao rabin u tadašnjoj karlovačkoj sinagogi. Glavni izvor informacija tad nam je bila Tena Bunčić, prof. gitare u Glazbenoj školi u Karlovcu, koja je potomak Davida Meisela, odnosno njegova praunuka.

Upravo preko Tene Bunčić došle smo u kontakt s obitelji Ofner, odnosno do Zdenka Ofnera, preživjeloga sudionika holokausta i glavne osobe našega istraživanja. Na moje veliko iznenađenje shvatila sam kako obitelj Ofner živi u mojemu nekadašnjem susjedstvu, svega par ulica dalje od stana u kojemu sam odrasla. Ideja nam je i ovoga puta bila snimiti film, ali u malo drugačijemu formatu od prvoga. Naime, film o Zdenku Ofneru zapravo je njegovo svjedočanstvo.

S obzirom na to da su nam u projektu neki učenici bili *stari*, otprije upoznati s tematikom holokausta u nacionalnim i europskim okvirima, *nove* je učenike trebalo pripremiti. Na regularnim satovima Povijesti u školi već se započelo s obradom teme Drugi svjetski rat, tako da su učenici bili upoznati s povijesnim kontekstom u kojemu se holokaust događao, s nacističkom politikom, osvajanjima, suradnicima nacističke Njemačke te ponašanjem i postupcima prema svima koji se nisu uklapali u nacistički koncept države i društva. Stoga smo se na dodatnoj nastavi Povijesti, svaka u svojoj školi, mogle posvetiti lokalnoj povijesti karlovačkih Židova od doseljenja u Karlovac do izbijanja Drugoga svjetskog rata te sudbinama istaknutijih obitelji u gradu.

Obitelj Ofner karlovačka je židovska obitelj koja nije bila religiozna i koja nije pretjerano slavila židovske blagdane. To je bio i razlog zašto Zdenkov otac, otac junaka naše priče, nije dao obrezati sina, a ta će mu činjenica kasnije tijekom Drugog svjetskog rata spasiti život.

Projekt se odvijao u nekoliko etapa. Najprije je s učenicima trebalo pripremiti pitanja za intervju sa Zdenkom. Budući da je Zdenko tad imao 90 godina, odlučile smo kako samo jedna učenica koja sudjeluje u projektu treba voditi intervju, da se naš kazivač ne zbuni. Također, prije samoga dolaska u Zdenkovu kuću dogovorile smo da na razgovoru bude prisutan i njegov sin Darko te unuka Rahela, kako bi Zdenku eventualno pomogli u prisjećanju. Ispostavilo se da je u Zdenkovu životnu priču sin Darko bio dobro upućen, dok su ostali članovi njegove obitelji, među njima i njegova unuka, mnoge stvari po prvi puta čuli kad smo Tatjana i ja s našim učenicima došli napraviti intervju. Učenicu koja je vodila intervju pripremile smo kako Zdenka *vratiti* ako odluta u svojem kazivanju jer smo pretpostavile da bi se to moglo dogoditi. Također, znala je da pitanja mora postaviti glasno i razgovijetno te kratko jer, bez obzira na živo sjećanje Zdenka i mnoštvo detalja koje nam je ispričao kao da su se jučer dogodili, riječ je ipak o starijoj osobi, s ograničenjima koje sa sobom nose njegove godine.

Tatjanin učenik iz srednje škole vodio je intervju. S obzirom na to da je riječ oiskusnome youtuberu, Tatjana i ja u taj se dio nismo miješale i sve smo prepustile njemu. Tako smo po pitanju snimanja intervju, rezanja i spajanja te uređivanja snimljenoga materijala bile bez brige i sigurne da će biti učenik dobro napraviti posao.

Pitanja za intervju uz naše su mentoriranje pripremili učenici. Znali su da nam je cilj saznati o Zdenkovu životu prije holokausta, zatim o zbivanjima koja su uslijedila proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske kad je i započela Zdenkova borba za preživljavanje te o Zdenkovu životu i životu preživjelih članova njegove obitelji nakon završetka Drugoga svjetskog rata.

Također, Zdenkova priča ima i glavne aktere – onaj trokut koji se inače javlja kad govorimo o holokaustu: žrtvu, počinitelja, ali i spasitelja, koji se u manjemu broju slučajeva nalazi na uglu trokuta i na čijemu se mjestu u većini slučajeva nalazi promatrač.

Intervju je bio potresan i za mene i Tatjanu, a na kameri se jasno vidi da je odgovorima bila pogođena i učenica koja je vodila intervju. Nije bilo lako slušati Zdenka kako prepričava trenutke kad su mu ustaške vlasti odvele oca, strica i brata i ubili ih. Zdenko je tad imao svega 12 godina. Sjeća se i navodi nam ime ustaškoga dužnosnika koji je dao popisati njegovu obitelj i koji se useljava u njihovu kuću. Također, govori nam i tko je bila osoba koja je pomogla njemu, njegovoj majci i majčinoj sestri (Zdenkovej teti) da pobjegnu iz obiteljske kuće van Karlovca krajem 1941. g. Uspijevaju dobiti propusnice za odlazak u Varaždin odakle su ih trgovci prevezli preko Drave u Međimurje (tadašnja Mađarska). Bili su uhvaćeni i odvođeni u zatvor. Zdenka odvajaju od majke i tete te izvode pred sud (imao je 12 godina) na kojemu im se izriče kazna od nekoliko mjeseci kaznionice. Tijekom cijele 1942./1943. g. sele ih po Mađarskoj po zatvorima, kaznionicama i logorima. Tijekom jedne selidbe do drugoga logora uspijevaju pobjeći zahvaljujući domobranskome naredniku hrvatske pogranične straže (trebali su biti prebačeni u logor na samoj granici s tadašnjom Nezavisnom Državom Hrvatskom). Njihovo spasenje ne bi bilo moguće da Zdenko nije cijelo vrijeme u svojoj kapi imao zašivene brilijante i dolare kojima su mogli platiti slobodu i spas. Domobranski narednik im je za novac omogućio odlazak u Budimpeštu. Tamo je živjela sestrična Zdenkove majke koja im je pomogla da pokušaju obnoviti život.

Kad su stigli u Budimpeštu, Zdenkova majka i njena sestra odlaze u samostan k jezuitskim sestrama te se bave šivanjem i pospremanjem samostana. Zdenko odlazi u internat gdje je zahvaljujući pomoći glavne jezuitske sestre dobio učitelja koji ga je podučavao na mađarskom jeziku. Zdenko je već tad dobro razumio i govorio mađarski jezik koji je usvojio tijekom boravka u logorima i zatvorima. Volja za životom i želja za školovanjem Zdenku su omogućili da tijekom ratnoga vremena, dok se borio da s majkom i tetom preživi u Budimpešti, položi razlikovne ispite za prvi, drugi i treći razred gimnazije. Tad je mogao krenuti u četvrti razred gimnazije u Budimpešti.

Život u Mađarskoj za Zdenka, njegovu majku i njenu sestru bio je izdržljiv sve do trena kad su Nijemci odlučili okupirati Mađarsku, u ožujku 1944. g. Naime, Mađarska je bila saveznica sila Osovina od početka rata, pod vodstvom Miklosa Horthyja, međutim, Horthy nije bio tako ekstreman kao nacisti u progonima Židova i u Mađarskoj je do završetka Drugoga svjetskog rata živjela veća židovska zajednica. Krajem 1944. g., kad je Horthy najavio sklapanje mira s Rusima, Nijemci su ga smijenili, a na njegovo mjesto postavljaju Ferenc Szalasia, vođu mađarske nacionalsocijalističke totalitarne stranke Strelasti križevi. On je tijekom kratkotrajne vladavine Mađarskom započeo okrutni obra-

čun s mađarskim Židovima. Tad započinju transporti Židova za logore. Kako Zdenko tad više nije boravio u internatu, već u samostanu kod salezijanaca (rimokatolički crkveni red), našao se u životnoj opasnosti kad ih je pomoćni kuhar, romskoga podrijetla, prijavio Strelastim križevima pod optužbom da salezijanci u samostanu skrivaju četrnaestero židovske djece. Njilaši, kako nam je Zdenko rekao je bio naziv za pripadnike Strelastih križeva, ulaze noću u samostan i odvođe svu židovsku djecu na Dunav na streljanje. Zdenka su ostavili na životu jer jedini nije bio obrezan i mislili su kako nije Židov. O cijelome se događaju saznalo jer se jedan šesnaestogodišnji dječak uspio spasiti preplivavši ledeni Dunav. Obala Dunava bila je mjesto koje je režim Ferenc Szalasia koristio kao mjesto za likvidaciju Židova. Godine 2005. na jednome dijelu obale Dunava napravljen je spomenik Cipele na obali Dunava, spomenik koji izaziva tugu i tjeskobu, a posvećen je žrtvama koje su stradale od strane Strelastih križeva streljanjem na obali Dunava u Budimpešti. Zdenko s majkom i tetom uspijeva dočekati kraj rata u Budimpešti te povratak u Karlovac u kojemu su nastavili život nakon rata.

Od cijele Zdenkove obitelji rat su preživjeli samo on, majka i majčina sestra te Zdenkova baka (majka njegove majke), koja je završila u logoru na Rabu. Nakon kapitulacije Italije partizani je prebacuju u El Shat, kompleks izbjegličkih logora u pustinji u koje je bilo evakuirano stanovništvo s naših prostora, u kojem je dočekala kraj rata.

Obitelj Ofner danas broji desetak članova. Obiteljsko prezime nastavljeno je zahvaljujući Zdenku koji je preživio holokaust.

Zdenko je svoje školovanje nakon povratka u tadašnju Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju nastavio na Veterinarskome fakultetu u Zagrebu te je cijeli životni vijek radio kao veterinar.

Gledajući danas na intervju (film) koji je nastao kao projekt dodatne nastave Povijesti te radionicu koju sam provodila na regularnim satovima Povijesti na temelju snimljenoga intervjua, žalim što Zdenka nismo pitali još neka pitanja koja mi se sad javljaju u glavi. Ona će, na žalost, ostati zauvijek neodgovorena jer je Zdenko umro 2020. godine. Njegova je priča, kao i mnoge koje sam dotad čula na edukacijama o holokaustu (kad sam imala privilegij čuti kazivanja preživjelih) puna otpora i neodustajanja. Zdenko je u toj borbi većinom bio sam, odvojen od majke i tete, no unatoč svemu uspio nadoknaditi izgubljeno školovanje u stranoj zemlji, na stranome jeziku, preživjeti ratne strahote te nekoliko puta izbjeći smrt koja se činila sigurno, preživjeti logore i zatvore u muškome dijelu, ponovno odvojen od majke, oduprijeti se i hladnoći i gladi. I na kraju, osnovavši obitelj po završetku rata, uspio je da prezime Ofner živi i danas.

Snimanjem intervjua i nastankom filma naš je projekt završio. Isprva se nije rodila ideja o korištenju materijala na radionicama. Tek smo kasnije odlučile iskoristiti film kao podlogu da se napravi radionica.

S obzirom na to da smo tijekom rada na intervju od obitelji Ofner dobili brojne obiteljske fotografije kao i neke dokumente, poput Zdenkovih svjedodžbi, imale smo dovoljno materijala za osmisliti radionicu. Putem nje učenici bi na regularnim nastavnim satovima Povijesti, a nakon obrade povijesnoga konteksta u kojemu se holokaust događao, mogli upoznati osobnu priču, lokalnu priču preživjeloga sudionika holokausta. Prema preporukama koje se mogu čuti na edukacijama o holokaustu, kao i IHRA-inih preporuka za podučavanje i učenje o holokaustu, fokus treba staviti upravo na pojedinačne priče o žrtvama, njihovu bijegu i spašavanju, posebno ako se radi o učenicima osnovnoškolske dobi.

Snimljeni materijal prilagodila sam i pojednostavnila za radionicu. Najprije je bilo potrebno sve što Zdenko govori u filmu prebaciti na papir, odnosno napisati kratak transkript intervjua, tijekom njegova života prije, tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata. Rad na radionici predviđen je za dva nastavna sata.

Ishodi na razini teme su:

- učenik će primijeniti kritički stav prema progonu ljudi zbog pripadnosti drugoj religiji
- učenik će razviti kritički stav prema rasnim predrasudama.

Ishodi na razini aktivnosti su:

- učenik zapisuje odgovore na pitanja s radnoga listića (odnose se na dio Zdenkova

života) slušajući intervju s preživjelim sudionikom holokausta

- učenik prezentira odgovore na pitanja svoje grupe koja se bavila dijelom Zdenkova života ostatku razreda
- učenik proučava slikovni materijal radi upotpunjavanja priče o Zdenkovu životu
- učenik procjenjuje važnost djelovanja spasitelja u ratnim vremenima
- učenik objašnjava značenje pojma konfiskacija
- učenik objašnjava važnost pokrštanja na katoličanstvo kao pokušaj preživljavanja Židova u Drugome svjetskom ratu
- učenik obrazlaže važnost otpora tijekom ratnih vremena
- učenik objašnjava pojam rasnih zakona te na Zdenkovu primjeru objašnjava njihovu primjenu.

Učenike su bili podijeljeni u tri grupe. Prva grupa pratila je Zdenkov život prije izbijanja Drugoga svjetskog rata do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941. g. te priprema za bijeg. Druga grupa je pratila Zdenkov boravak u Mađarskoj od 1942. do 1945. g., a treća grupa život nakon završetka Drugoga svjetskog rata 1945. g. S obzirom na to da je zbog buke na satu u jednoj učionici teško raditi na tabletima u tri grupe u kojoj bi svaka grupa obrađivala svoj dio filma (intervjua), odlučila sam kako će na početku sata svi učenici pogledati cijeli film, a tijekom gledanja filma svatko će zabilježiti odgovore na pitanja koja su dobili unutar svoje grupe. Nakon završetka gledanja filma svatko će unutar svoje grupe uz pomoć pripremljenoga transkripta iz filma (onoga što Zdenko govori u filmu) te dodatnoga materijala koji se odnosi na objašnjenje novih pojmova s kojima se učenici nisu prije susreli, a Zdenko ih spominje u filmu (poput Strelastih križeva – Mađarske nacionalsocijalističke radničke stranke) dodatno moći pronaći odgovore na pitanja (koje nisu uspjeli čuti tijekom gledanja filma). Kao dodatni radni materijal učenicima su ponuđene obiteljske fotografije, karte izrađene u digitalnome alatu Tripline (koja prati Zdenkovo kretanje po zatvorima i logorima u Mađarskoj) te Zdenkove svjedodžbe i indeks s fakulteta, a sve radi dobivanja potpunije slike o njegovu životu. Dio pitanja odnosi se na poznavanje pojmova, uočavanje uzročno-posljedičnih veza te poznavanje kronologije Drugoga svjetskog rata. Na kraju je svaka grupa prezentirati svoje odgovore ostatku razreda, počevši od grupe koja se bavila Zdenkovim životom prije početka rata, te su tako svi dobili uvid u njegov cijeli život.

Cijela se radionica može prilagoditi i za učenike srednje škole tako da se uz sve navedeno i opisano, učenicima za rad prilože dodatan materijal i pitanja za rad, kao što je npr. rodoslovno stablo obitelji Ofner, biografije nekih članova rodoslovnoga stabla, npr. biografije Arona Reicha, Zdenkova pradjeda, prvoga rabina Židovske općine u Karlovcu za vrijeme čijega je mandata izgrađena karlovačka sinagoga (koja danas više ne postoji). Među istaknutim osobama njegove obitelji svakako je i njegov djed, Lisander Reich, vlasnik knjižare Reich u Karlovcu, koja će u godinama nakon Lisanderova prepuštanja knjižare nećaku Ivi Goldsteinu, u vremenu neposredno prije i na samome početku Drugoga svjetskog rata biti važno kulturno okupljalište u Karlovcu te mjesto okupljanja liberalno i lijevo orijentiranih građana. Radionica se može upotrijebiti i dodatnim sadržajima i pitanjima vezanima uz povijest Mađarske tijekom Drugoga svjetskog rata, vremenu vladavine Miklosa Horthyja i Ferenc Szalasia te povijesnim kartama.

Zadovoljna sam provedbom radionice i sudjelovanjem učenika. Ovo nije prvi put da sam temu holokausta provodila obrađujući osobnu priču, ali je prvi put da sam radila na primjeru osobe iz Karlovca, dakle koristeći lokalnu povijest. Time se tema holokausta, borbe za preživljavanjem, otpor i spasenje još više približio učenicima. Činjenicom da radom na osobnoj priči sudionik holokausta dobiva ljudsko lice, on nije samo broj u statistici. On ima svoj život i prije rata, a na sreću neki sudionici i život nakon završetka rata. Time se sudionika holokausta ne prikazuje samo kroz ulogu žrtve. Učenici shvaćaju da se Drugi svjetski rat, progoni i stradanja nisu događali negdje daleko, već da su bili dio i njihova grada.

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Lukić Puškarić, M. (2022). Život Zdenka Ofnera. *Poučavanje povijesti*, I(2), 112-115.